

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ СЛІДЧОГО СУДДІ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ****SEPARATE ISSUES OF THE INSTITUTE OF INVESTIGATIVE JUDGE
IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Сіренко О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби України

Мурза І.В., студентка VI курсу магістратури
*Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України*

Стаття присвячена дослідженню окремих питань функціонування інституту слідчого судді у кримінальному провадженні, який вважається однією з найактуальніших новел юридичної науки. Діяльність слідчого судді має досить суттєве значення в контексті додержання та гарантування захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу.

У статті проаналізовано інститут слідчого судді, сформовано основні теоретичні підходи науковців щодо визначення поняття слідчого судді, його сутності та значення у кримінальному провадженні.

Мета статті – розглянути окремі питання інституту слідчого судді у кримінальному провадженні, визначивши повноваження і функції слідчого судді.

Особливу увагу приділено визначенню правового статусу слідчого судді та порядку його набуття. Схарактеризовано особливості правового регулювання діяльності слідчого судді як суб'єкта, що реалізує функцію судового контролю в кримінальному процесі. Проаналізовано наявні у кримінальній процесуальній доктрині позиції різних науковців щодо самої класифікації повноважень слідчого судді. Акцентовано увагу на важливості формування ефективної та дієвої нормативно-правової бази щодо врегулювання здійснення слідчим суддею своїх повноважень.

На практиці слідчі судді стикаються з проблемою недосконалості кримінального процесуального законодавства, тому нормативно-правове регулювання діяльності слідчого судді та здійснення ним контролю за додержанням прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження потребують вдосконалення та подальшого дослідження науковцями-процесуалістами. Висвітлено основні позиції науковців щодо шляхів удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства. Висловлені власні пропозиції стосовно цього питання.

Ключові слова: кримінальне провадження, судовий контроль, досудове розслідування, слідчий суддя, повноваження слідчого судді.

The article is devoted to the study of certain issues of the functioning of the Institute of investigative judge in criminal proceedings, which is considered one of the most relevant novels of legal science. The activity of an investigating judge is very important in the context of observing and ensuring the protection of the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings.

The article analyzes the Institute of investigative judge, formed the main theoretical approaches of scientists regarding the definition of the concept of investigative judge, its essence and meaning in criminal proceedings.

The purpose of the article is to consider certain issues of the institution of an investigating judge in criminal proceedings, determining the powers and functions of an investigating judge.

Special attention is paid to determining the legal status of an investigative judge and the procedure for acquiring it. The article describes the features of legal regulation of the investigative judge as a subject that implements the function of judicial control in criminal proceedings. The article analyzes the positions of various scientists in the criminal procedural doctrine regarding the classification of the powers of an investigating judge. Attention is focused on the importance of forming an effective and efficient legal framework for regulating the exercise of investigative judge's powers.

In practice, investigating judges face the problem of imperfection of criminal procedure legislation, so the legal regulation of the investigative judge and his control over the observance of the rights, freedoms and interests of participants in criminal proceedings require improvement and further research by process scientists. The main positions of scientists on ways to improve the current criminal procedural legislation are highlighted. Expressed their own proposals on this issue.

Key words: criminal proceedings, judicial control, pre-trial investigation, investigating judge, powers of the investigating judge.

Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження на стадії досудового розслідування. Попри те, що інститут слідчого судді є одним з найбільш детально регламентованих інститутів у системі чинного законодавства, багато питань залишаються невирішеними, зокрема щодо визначення повноважень та функцій слідчого судді.

Дослідженню окремих проблем інституту слідчого судді присвячені роботи Ю.М. Грошевого, І.В. Іваненко, В.Т. Малярєнка, В.Д. Бринцева, В.В. Руденко, Ю.П. Алєніна, С.П. Банах, Ю.В. Скрипінної, А.Р. Туманянц та інших.

Роль інституту слідчого судді багатоаспектна і складається головним чином із забезпечення законності кримінального провадження, захисту конституційних прав та свобод осіб, здійснення судового контролю за дотриманням прав людини, шляхом забезпечення змагальності в досудовому провадженні.

Слідчий суддя є ключовою фігурою у кримінальному провадженні, оскільки його основна роль полягає у захисті прав та свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, та у здійсненні судового контролю за законністю провадження.

На думку Ю.В. Скрипінної, слідчим суддею є суддя, що «забезпечує законність і обґрунтованість обмеження основоположних прав та свобод особи на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, до повноважень якого належить прийняття рішень про застосування заходів процесуального примусу, а також проведення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій, що обмежують права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого або прокурора» [1, с. 7].

Схожою є і думка А.Р. Туманянца, який зазначає, що слідчий суддя, як новий суб'єкт кримінального судочинства України, є носієм судової влади. До його компетенції належить забезпечення недопущення протизаконного і необґрунтованого обмеження прав та свобод людини на

досудовому провадженні шляхом превенції, тобто на їх відновлення у разі порушення [2, с. 294].

Як вважають науковці, «потенціал слідчого судді визначається такими чинниками: 1) організаційна, матеріальна та процесуальна самостійність від органів державної влади, від учасників кримінального провадження, відтак він не відповідає за стан боротьби зі злочинністю; 2) здійснення своїх повноважень постійно, оскільки може обиратися на тривалий строк (згідно з ч. 7 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») – на строк не більше трьох років з можливістю повторного переобрання), що гарантує йому високу фаховість та значний досвід здійснення судового контролю; 3) здійснення ним повноважень із судового контролю враховується під час розподілу судових справ і має перевагу (ч. 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а тому він також володіє і часовим ресурсом, що має позитивний вплив на якість судового контролю; 4) відповідно до ч. 1 ст. 76 КПК суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанції, що робить його незалежним і дозволяє здійснювати свої повноваження якомога якісніше; 5) саме суд уповноважений вирішувати різноманітні правові спори, і тому остаточне його рішення, як нейтрального арбітра, має задовольнити як органи державної влади, так і суб'єктів кримінального провадження. Наведені якості не притаманні ані відомчому контролю, ані прокурорському нагляду за законністю та обґрунтованість рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування [3, с. 517].

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду і у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [4].

При цьому в законі жодних вимог чи обмежень до кандидата на виконання функцій слідчого судді не встановлюється мінімальної чи максимальної кількості слідчих суддів у певному суді залежно від загальної кількості суддів цього суду, не передбачається жодної залежності набуття особою цього статусу відносно спеціалізації цього судді у певній категорії справ. Також закон не встановлює і не регламентує порядок висунення претендентів на цей статус, порядок скликання і проведення зборів суддів, їх кворум, необхідну кількість голосів за обрання особи; щодо строку, на який обирається слідчий суддя, тощо [5].

На думку Я.О. Леон, особа, яка претендує на посаду слідчого судді, повинна мати принаймні два роки стажу роботи за спеціальністю із досвідом розгляду кримінальних справ, має бути озброєна міжнародними стандартами прав та свобод людини і практикою Європейського суду з прав людини. Така особа повинна володіти моральними і діловими якостями, що відповідають таким критеріям, як оперативність, неупередженість, принциповість та професійність у прийнятті рішень у кримінальних справах.

Вищезазначені вимоги до слідчого судді мають бути встановлені на законодавчому рівні шляхом внесення змін та доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Водночас науковець пропонує розробити підзаконний акт – Положення про слідчого суддю, в якому порядок відбору кандидатів і обрання на посаду слідчого судді, вимоги до таких осіб та регламентована процедура

реалізації повноважень слідчого судді на стадії досудового розслідування мають бути чітко визначені [6].

Крім того, як відмічають науковці, високий рівень довіри до слідчого судді як до гаранта прав та свобод людини повинен підтримуватися певними характеристиками судді, що мають важливе значення під час його обрання на посаду слідчого судді [7, с. 61].

Відповідно до ч. 7 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», до обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду [8].

На думку науковців та практиків, це положення не досить вдало урегульоване, адже з огляду на вказане можна сказати, що найстарший за віком суддя в окремому суді до певної міри є заручником ситуації й буде змушений виконувати обов'язки слідчого судді у разі невіршення питання про обрання таких осіб незалежно від свого бажання виконувати ці функції, а також без урахування того, чи довірили б саме йому його колеги судді виконувати ці функції. Відмовитися в цій ситуації від виконання цих функцій найстарший за віком суддя не може, оскільки відсутність у суді слідчого судді з часу набрання чинності новим КПК України може паралізувати хід досудового розслідування по кримінальних провадженнях. Крім цього, така відмова може бути розцінена як ухилення від здійснення правосуддя, що може мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності [1, с. 12]. Тому слід взяти до уваги Положення про процедуру та умови призначення слідчих суддів [9] Республіки Молдови, одним із критеріїв відбору на посаду слідчого судді якого є згода судді.

Відповідно до законодавства кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду. Наявність лише одного обраного зборами чи визначеного за віком слідчого судді є недоцільною. Таких осіб має бути щонайменше двоє з метою забезпечення безперервності відправлення правосуддя з питань, що належать до компетенції слідчого судді. Адже у разі хвороби слідчого судді, його відпустки, задоволення обґрунтованого відводу слідчому судді тощо жодний інший суддя цього суду без обрання його зборами суддів не зможе автоматично замінити відсутнього слідчого суддю [5, с. 100–101].

Ми погоджуємось з тим, що чітке правове регулювання правового статусу слідчого судді, порядку обрання гарантуватиме незалежність і неупередженість його рішень, що забезпечить надійний захист прав та інтересів учасників кримінального провадження.

Значна увага в науковій літературі приділяється і повноваженням слідчого судді.

Зокрема, Н.З. Рогатинська виділяє три групи повноважень слідчого судді: 1) повноваження щодо застосування заходів процесуального примусу на досудовому розслідуванні; 2) повноваження слідчого судді під час розгляду скарг на дії і рішення особи, що здійснює дізнання, слідчого чи прокурора; 3) повноваження слідчого судді під час проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян [10, с. 286].

Натомість Н.П. Сиза розділила повноваження слідчого судді на п'ять груп залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції слідчого судді: 1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) вирішення питань проведення слідчих (розшукових) дій; 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду [11].

С.В. Нагачевський пропонує повноваження слідчого судді класифікувати за предметним критерієм на такі

крупі: 1) дозвільні повноваження (пов'язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ч. 2 ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження зі здійснення судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження [12].

Як бачимо, класифікації повноважень слідчого судді є досить різноманітними, і кожна заслуговує на увагу. Слід також зазначити, що, реалізуючи свої повноваження, він приймає конкретні процесуальні рішення, яким притаманні ознаки владних актів.

Як зазначають науковці, владні повноваження слідчого судді поширюються на учасників кримінального провадження, щодо яких необхідно провести певні процесуальні дії, які передбачені законом. Кожний із таких учасників кримінального провадження має підкорятися вимогам слідчого судді, а його рішення мають обов'язковий характер для відповідних учасників [12].

Загалом питання функцій слідчого судді є досить суперечливим. Але, як вже було зазначено вище, відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, його основоположною функцією є судовий контроль за збереженням прав, свобод,

інтересів осіб у кримінальному провадженні. Ця функція складається з декількох окремих напрямів, які залежно від конкретних завдань відрізняються за суб'єктивним складом осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні, процесуальною формою, засобами доказування, а також рішенням слідчого судді [13, с. 214].

Норми, які визначають повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю, розміщені по різних главах КПК, що ускладнює, на думку фахівців, яку і ми розділяємо, ознайомлення з ними. Закріплення порядку прийняття слідчим суддею процесуальних рішень та процедура їх оскарження у багатьох статтях КПК також викликає певні складнощі під час їх вивчення та не дає повного уявлення про процесуальний статус цього суб'єкта кримінального провадження [14, с. 119]. Саме тому це питання потребує чіткого законодавчого регулювання на рівні окремої глави Кримінального процесуального кодексу.

Здійснюючи аналіз наукових позицій, ми погоджуємось з думкою щодо необхідності доповнення Кримінального процесуального кодексу окремою главою, яка буде визначати повноваження слідчого судді у здійсненні ним судового контролю у кримінальному провадженні, чітко регламентувати статус слідчого судді з визначенням його службових прав та обов'язків, повноважень та функцій, а також порядку обрання на посаду слідчого судді і вимоги до нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219 с.
2. Туманянц А.Р. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1(45). С. 293–299.
3. Кушпіт В.П., Циліорук І.І. Про слідчого суддю як суб'єкта здійснення судового контролю. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки : збірник наук. праць*. 2016. № 850. С. 513–520.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
5. Омельчук Л.В., Клімковська Х.І. Процесуальний статус слідчого судді в кримінальному процесі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, № 3. С. 98–106.
6. Леон Я.О. Функції слідчого судді у кримінальному процесі. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 159–163.
7. Бондюк А.Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09/ Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 241 с.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення: 11.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 01.06.2020).
9. Об утверждении Положения о процедуре и условиях назначения судей по уголовному преследованию. Выписка от 12.02.2013 р. № 145/6. *Monitorul Oficial*. 2013. № 96. Ст. 516.
10. Рогатинська Н.З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 284–287.
11. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 2(6).
12. Нагачевський С.В. Функції слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 301–310.
13. Скибіцький Б.А. Повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. Вип. 3. С. 209–216.
14. Каткова Т.В. Проблемні аспекти викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» за КПК України 2012 року. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: м-ли Всеукр. наук. – практ. конф.* (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків : ХНУВС, 2012. С. 117–120.